

The technologies of developing pupils' basic competencies regarding crafts in information and educational environment

Bakhtiyor KADIROV ¹

Termez State University

ARTICLE INFO

Article history:

Received July 2022

Received in revised form
20 July 2022

Accepted 25 August 2022

Available online

15 September 2022

Keywords:

technology, extracurricular
activity, circles,
informational learning
environment, technology
crafts, craft, core
competencies, work
sequence, item.

ABSTRACT

This article is aimed at elaboration of technologies of students' basic skills development related to crafts based on organization of extracurricular activity in general secondary schools in information and educational environment.

2181-1415/© 2022 in Science LLC.

DOI: <https://doi.org/10.47689/2181-1415-vol3-iss8/S-pp320-325>

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

Axborotlashgan ta'lim muhitida o'quvchilarning hunarmandchilikka oid tayanch bilimlarini rivojlantirish texnologiyalari

АННОТАЦИЯ

Калит сўзлар:

texnologiya, sinfdan tashqari
mashg'ulotlar, to'garaklar,
axborotlashgan ta'lim
muhiti, "Technology crafts"
texnologiyasi,
hunarmandchilik, tayanch
kompetensiyalar, ish ketma-
ketligi, buyum.

Mazkur maqola umumiy o'rta ta'lim maktablarida sinfdan tashqari mashg'ulotlarni axborotlashgan ta'lim muhitida tashkil etish asosida o'quvchilarning hunarmandchilikka oid tayanch bilimlarini rivojlantirish texnologiyalarini ishlab chiqishga qaratilgan.

¹ Doctor of Philosophy (PhD) in pedagogical sciences, senior teacher, Termez State University, Uzbekistan

Технологии развития базовых компетенций учащихся в сфере ремесел в информационно-образовательной среде

АННОТАЦИЯ

Ключевые слова:

технология, внеурочная деятельность, кружки, информационная среда обучения, техника ремесел, ремесло, профильные компетенции, последовательность работы, задание.

Данная статья направлена на разработку технологий развития у учащихся базовых знаний, связанных с ремеслами, на основе организации внеурочной деятельности в общеобразовательных школах в информационно-образовательной среде.

Jahon miqyosida olib borilayotgan islohotlar ko'p jihatdan jamiyat tomonidan ta'lim tizimiga talablarga va ta'limni ro'yobga chiqarish uchun imkoniyatlar, shart-sharoitlarga bog'liqligi bilan belgilanadi, bunday imkoniyatlardagi yangilanishlar ta'limni rivojlantirish maqsadlari va dasturlarini amalga oshirishda ta'limda axborot texnologiyalarini qo'llash, elektron axborot-ta'lim resurslarini ishlab chiqish va axborotlashgan ta'lim muhitini tashkil etish orqali moderinizatsiyalashgan talabning oshirishga sabab bo'ldi. Zamonaviy axborot texnologiyalar, ta'limiy va elektron dasturlarning amaliyotga tatbiq etilishi, elektron axborot-ta'lim resurslarining ishlab chiqilishi, o'quvchilarning hunarmandchilikka oid tayanch kompetensiyalarini rivojlantirishga qaratilgan o'quv-metodik ta'minotini, o'qitish metodikalarini ishlab chiqish, uni amaliyotga joriy etish imkoniyatlarini kengaytiradi.

Mamlakatimizda zamon talablari asosida samarali o'qitish jarayonini tashkil etish, jumladan, umumiy o'rta ta'lim tizimida axborot texnologiyalarni qo'llash, ta'lim muassasalarida va axborotlashgan ta'lim muhitini tashkil etishga alohida e'tibor qaratilmoqda. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018- yil 25-yanvardagi "Umumiy o'rta va o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi tizimini tubdan takomillashtirish chora tadbirlari to'g'risida"gi PF-5313-son farmoni hamda ushbu faoliyatga tegishli boshqa me'yoriy xujjatlar mazmunida aynan umumiy o'rta ta'limni axborotlashtirish, va axborotlashgan ta'lim muhitini yaratib, ta'lim sifati va samaradorligiga erishish masalalari e'tirof etilgan.

Ta'lim sifati va samaradorlikni oshirishda axborot texnologiyalarini qo'plab mashg'ulotlarni tashkil etish bugungi kun o'qituvchilarining asosiy vazifalaridan biri. Umumiy o'rta ta'lim maktablarida texnologiya fani amaliy fan sifatida o'qitilib kelinmoqda. Mazkur fanning haftalik umumiy yuklamasi umumiy o'rta ta'lim maktablarining o'quv rejasida 12 soatni tashkil etadi. 1-4-sinflarda haftasiga 1 soatdan, 5-7-sinflarda 2 soatdan, 8-9-sinflarda 1 soatdan mashg'ulotlar tashkil etadi. 5-7-sinflarda bu fan haftasiga 2 soat o'tiladi va fan nazariy hamda amaliy turlarga bo'lingani uchun 2 soatni ham ketma-ket jadvalga 90 daqiqa qo'yiladi.

1-soatda o'qituvchi o'tgan mavzuni mustahkamlab yangi mavzuning bayonini o'quv ustaxonalarida texnologik xaritalar chizib, o'quvchilarga amaliy ish bajarib ko'rsatadi. O'quvchilar yasaladigan buyuning texnologik xaritasini chizib bo'lgach, amaliy ishni bajaradilar. Texnologik xaritalar yasaladigan buyumning ish ketma-ketligi o'z ichiga quyidagilarni oladi:

ish ketma-ketligining tartib raqami; ish ketma-ketligining nomlanishi; ketma-ketlikda bajariladigan jarayonlar chizmasi; har bir ish ketma-ketligiga kerakli asbob-anjomlar (o'lchov va ish asboblari); ishni bajarish uchun eslatmalar; yasaladigan buyumning asanometrik chizmasi.

2-soatda o'zlari tomonidan tayyorlangan texnologik xaritalar asosida buyum yasashadilar va yasagan buyumlarini fan o'qituvchilariga tekshirtiradilar. Shuni ham aytib o'tish kerakki, mashg'ulot so'ngida har bir o'quvchi o'z ish o'rnini tartibga keltirib, dastgog' va moslamalarini elektr o'tkazgichlardan uzib, keyingi darsga shay holatga keltirib mashg'ulotni yakunlashlari talab etiladi.

Umumiy o'rta ta'lim maktablarida texnologiya fani boshlang'ich sinflarda umumlashgan holda, 5-9-sinflarda "Texnologiya va dizayn", "Servis xizmati" yo'nalishlarida o'qitiladi. Ma'lumki, texnologiya fanini o'zlashtirish uchun o'quv dasturida belgilangan barcha mavzularning negizida xalq hunarmandchiligi texnologiyalari elementlari mavjud.

O'zbekiston Respublikasida ta'lim uzluksizligi va uzviyligi, o'quvchi shaxsi va qiziqishlari ustuvorligidan kelib chiqib, ularning yosh xususiyatlariga mos ravishda tayanch kompetensiyalar shakllantiriladi.

Texnologiya fanining xalq hunarmandchiligi texnologiyasi bo'limi 8-sinf texnologiya va dizayn yo'nalishida 9 soat, servis xizmati yo'nalishiga 12 soat, 9-sinf texnologiya va dizayn yo'nalishiga ham, servis yo'nalishlariga ham bir xil, ya'ni 8 soatdan o'quv reja bo'yicha ajratilgan. Eng muhimi shundaki, 1-9-sinflardagi har bir mavzu negizida xalq hunarmandchiligining elementlari mavjudligi o'quvchilarning hunarmandchilikka oid tayanch kompetensiyalarini rivojlantirishdagi o'rni muhim ekanligini ko'rsatadi. Texnologiya fani mashg'ulotlarini o'quvchilarga o'qitish jarayonida hunarmandchilikka oid tayanch kompetensiyalarni rivojlantirishda axborotlashgan ta'lim muhitini yaratish o'quvchilarga katta imkoniyatlar beradi.

Texnologiya fani mashg'ulotlari maxsus o'quv-ustaxonalarda tashkil etilishi kerak. O'quv-ustaxonalariga qo'yiladigan talablar quyidagilar:

ustaxona yorug' bo'lishi; o'qituvchining ish o'rni o'quvchilarga ko'rinarli bo'lishi uchun poldan 15-20 sm yuqori bo'lishi; texnika xavfsizligi qoidalari burchagi; har bir o'quvchining ish o'rni bo'lishi; elektr o'tkazgichlar izolyatsiyalangan bo'lishi; o'quvchilarning ish muhofaza o'rni bo'yiga qarab rostlanishi; maxsus kiyimlar bilan taminlangan bo'lishi; o'quvchilar amaliy ishni bajargandan keyin ish o'rnilarini tartibga solish uchun supurgi, chiqindilar qutisi va hokozolarning bo'lishi; qo'l yuvish uchun rakvina.

Texnologiya fanidan mashg'ulotlarni tashkil etish nafat sinfdagi mashg'ulotlarda olib boriladi, balki o'quvchilarning chuqur bilim, ko'nikma va malakaga ega bo'lishlarida sinfdan tashqari mashg'ulotlarning o'rni beqiyos hisoblanadi.

Sinfdan tashqari ishlar – umumiy o'rta ta'lim maktabi o'quv-tarbiyaviy ishining tarkibiy qismi hisoblanib, unda o'quvchilarning bo'sh vaqtini tashkil etish shakllaridan biri. Sinfdan tashqari ishlarda o'quvchilarni sinfdan olgan bilimlarini mustahkamlab bilan cheklanib qolmasdan yetuk shaxs sifatida shakllantirish va ularni hayotga tayyorlashda keng imkoniyatlar yaratadi. Sinfdan tashqari ishlarni tashkil etishning turli shakllari bilan N.Sh.Shodiyev, I.T.Choriyev, P.Q.Xolmatovlar ilmiy izlanishlar olib borishganlar.

Jumladan, N.Sh.Shodiyev «O'quvchilarning darsdan va maktabdan tashqari ishlari» nomli monografiyasida to'garak, kecha, uchrashuv, sayohat, ekskursiya kabilarni tashkil etish va o'tkazish yo'llari batafsil bayon etilgan.

I.T.Choriyev o'quvchilar mehnatini tashkil etish, qishloq maktablarida mehnat tarbiyasining mazmuni, shakl va metodlarini yoritib bergan. Qishloq maktablarida mehnat tarbiyasining usul va metodlarini yaratishda ishlab chiqarish jamoasining o'rnini, mehnat tarbiyasini, sinfdan va maktabdan tashqari ishlar jarayonining mazmunini, vositasi va yo'llarini ko'rsatib bergan.

P.Q.Xolmatov sinfdan tashqari mashg'ulotlar jarayonida o'quvchilarni kasb-hunarga yo'llashning tavsiya etilayotgan texnologiyasiga e'tibor qaratib, sinfdan tashqari mashg'ulotlarga qatnashuvchi o'quvchilar, eng avvalo, nazariy bilimlarni amaliyotda qo'llashga oid boshlang'ich ko'nikma va malakalarga ega bo'lishlari shartligini aytib o'tib, o'quvchi texnik yo'nalishdagi to'garakka ilk bor qatnashib, birinchi o'quv yilida bilishi kerak bo'lgan jarayonlarni 3 turga bo'lganligini ta'kidlaydi. Ular quyidagilar: qog'oz, karton, fanera, yelim, qaychi bilan ishlashni; ob'yektlarni konstruksiyalash bo'yicha ushbu materiallardan foydalana bilishni; turli xildagi andozalarni qo'llashni, hajmiy figuralar va o'lchov tekshiruv asbob-uskunalaridan foydalana olishni.

Shunga muvofiq umumiy o'rta ta'lim maktablarida o'tilayotgan hunarmandchilikni "Duradgorlik" to'garagida o'quvchilar texnik konstruktorlik faoliyatini shakl va mazmun jihatidan xilma-xil bo'lishi kerak.

Texnologiya fani negizida tashkil etilgan hunarmandchilik "Duradgorlik" to'garagiga qatnashib, birinchi o'quv yilini tugatgan to'garak a'zolari hunarmandchilik turlari, xalq hunarmandchilik kasblari, yog'ochga qo'lda ishlov berishning boshlang'ich ko'nikmalarga, texnologik xaritaning o'qish, oddiy yog'ochdan shakldor buyumlar yasash, yog'ochlarni arralash, randalash va undagi xatoliklarni aniqlash haqidagi ma'lumotlarni bilishlari shart.

Sinfdan tashqari mashg'ulotlarning duradgorlik to'garagiga qatnashgan o'quvchilar ikkinchi o'quv yilida quyidagi bilim, va ko'nikmalarga ega bo'lishlari shart: duradgorlik yo'nalishi bilan bog'liq bo'lgan hunarmandchilik turlari va uning asosiy vazifalari va ishlash usullari haqida bilish; hunarmandchilik buyumlarining texnologik xaritasini tuzish hamda yasash; yog'ochga, metallga qo'lda va mexanik ishlov berib buyumlar yasash.

Sinfdan tashqari mashg'ulotlarning duradgorlik to'garagiga qatnashgan o'quvchilar uchinchi o'quv yilida o'zlari tanlagan hunarlarning barcha sir-sinoatlarini bilib, o'zlari buyumlarning texnologik xaritasini tuzish, o'zgartirish kiritish, buyum yasash, buyumlarga o'zgartirish kiritish hamda o'zlari tomonidan yasagan buyumlari bilan "Xalqaro baxshichilik", "Hunarmandchilik" festivallari va ko'rgazmalariga qatnashadi.

Sinfdan tashqari ishlarning asosiy shakllari sifatida ommaviy ishlar (maktabdagi tadbirlar, kecha, munozara va tanlovlar o'tkazish, viktorina va ko'rgazmalar uyushtirish, tabiat qo'yniga, maktab va muzeylarga ekskursiyalarga chiqish), to'garak ishlari (o'quvchilarning turli to'garaklar, sport sho'balari, musiqa kechalardagi qatnashishlari), mustaqil ishlar (o'quvchilarning sinfdan tashqari o'qishi, musiqa, texnika chizmachilik, tasviriy san'at va boshqa shakllari bilan mustaqil shug'ullanishi)ni ko'rsatishimiz mumkin.

Texnologiya fanidan sinfdan tashqari mashg'ulotlarda bilim berishda o'quvchilarning hunarmandchilikka oid tayanch kompetensiyalarini rivojlantirishga qaratilgan ta'lim jarayoni pedagogik yaxlit holda, aniq tasavvur etishi, mavzular bilan uzviylikni ta'minlashi, dars rejasini oldindan puxta loyihalash fan o'qituvchilaridan talab

etiladi. Texnologiya fanidan o'qitish shakllarini, usullarini va vositalarini to'g'ri tanlash 45 daqiqadan samarali foydalanish imkonini beradi.

Ilmiy izlanishlar jarayonida biz tomonimizdan umumiy o'rta ta'lim maktablarida texnologiya fanidan sinfdan tashqari mashg'ulotlarda "Technology crafts" texnologiyasi ishlab chiqildi va amaliyotga joriy etildi. Umumiy o'rta ta'lim maktablari o'quvchilarining mustaqil ravishda kasb tanlash bilan bir qatorda bir nechta hunarlarning sir-sanoatlariga ega bo'lish va ushbu hunarlarning imkoniyatlarini ochib beradigan kafolatli bilim, ko'nikma va malakalarni shakllantirishdan iborat.

Mazkur texnologiya yordamida bir mashg'ulot davomida o'quv materialini chuqur va yaxlit holatda o'rganish, mavzuning mohiyatini tushunib yetish, adabiyotlar bo'limida fanga oid darsliklar, hunarmandchilikka oid qo'llanmalarning doc, pdf va android apk variantlarini yuklab olib o'qishlari, videolarni bir necha bor takror ko'rish natijasida mavzuni mustaqil egallashlari ham mumkin. U turli mazmun va tavsiyaga (muammoli, munozarali, turli mazmunli) ega bo'lgan mavzularni o'rganishga moslashtirilgan bo'lib, o'z ichiga og'zaki va yozma ish shakllarini qamrab oladi hamda bir mashg'ulot davomida har bir ishtirokchining turli topshiriqlarni bajarishi, navbat bilan o'quvchi va o'qituvchi ro'ida chiqishi mumkin.

Ushbu "Technology crafts" texnologiyasidan har bir pedagog va to'garak rahbarlari mashg'ulot davomida foydalanishi mumkin. "Technology crafts" Web-sayt texnologiyasidan foydalanish uchun mashg'ulotdan oldin o'qituvchi vazifalarni kiritib, joylashtirib qo'yish kerak bo'ladi va mashg'ulot davomida kompyuterdan foydalanish imkoni bo'lmagan hollarda mobil telefonlari orqali ham vazifalarni bajartirishlari mumkin.

Ilova asosan, umumiy o'rta ta'lim maktabi o'quvchilariga texnologiya fanidan sinfdan tashqari mashg'ulotlarni tashkil etish uchun mo'ljallangan. Bunda texnologiya fanini o'zlashtirish jarayonida o'quvchilarning hunarmandchilikka oid tayanch kompetensiyalarini rivojlantirishga oid ishlab chiqilgan topshiriqlar, nostandart testlar, rasm, video, taqdimotlar, darsliklar, metodik qo'llanmalarning doc, pdf hamda Android apk variantlari joylashtiriladi va axborotlashgan ta'lim muhitida tarmoq orqali o'quvchilar masofadan turib kichik guruhlariga bo'lingan holda, o'qituvchi tomonidan berilgan topshiriqlarni mustaqil bajarishni o'rganishda samarali dastur hisoblanadi.

Ilovaning funksional imkoniyatlari: "Technology crafts" texnologiyasidan axborotlashgan ta'lim muhitida tarmoq orqali o'quvchilar topshiriqlarni bajarishadi; bunda texnologiya fanidan o'quvchilarning hunarmandchilikka oid tayanch kompetensiyalarini rivojlantirishga yunaltirilgan sxema va jadval ko'rinishda berilgan topshiriqlar, muammoli savollar sinf o'quvchilari kichik guruhlariga bo'lingandan keyin o'quvchilar tarmoq orqali guruhga berilgan topshiriqlarni bajarishadi;

topshiriqlarni bajarish jarayonida o'quvchilarning mustaqil fikrlashi yuqori darajada bo'ladi.

Xulosa o'rnida shuni ta'kidlab o'tish joizki, sinfdan tashqari mashg'ulotlarni "Technology crafts" texnologiyasidan foydalansa, o'quvchilarning butun dars jarayonida doimiy aqliy faoliyatda bo'lishini, yangi bilimni tez o'zlashtirishi va uni boshqalarga yetkazib berishi, mantiqiy fikrlashi, o'zlashtirgan bilimni boshqa o'quvchiga o'rgatishi, dars davomida bilimlarni uzluksiz takomillashtirib borishni, dars jarayonida yangi mavzu bo'yicha bilimlarga ega bo'lish samaradorligini oshiradi. Yuqorida keltirilgan "Technology crafts" texnologiyasi EATMda o'quvchilarning mustaqil vazifalarini bajarishida,

hunarmandchilikka oid tayanch kompetensiyalarini rivojlantirishda hamda o'quvchilar bilimini baholashda ochiqlik, shaffoflikni ta'minlaydi..

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Makamasining 2017-yil 6-apreldagi 187-son "Umumiy o'rta ta'lim va o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limining Davlat ta'lim standartlarini tasdiqlash to'g'risida"gi qarori bilan tasdiqlangan umumiy o'rta ta'limning texnologiya fani bo'yicha malaka talablari asosida tuzilgan o'quv dasturi. Texnologiya, tasviriy san'at, chizmachilik, musiqa madaniyati, jismoniy tarbiya. (1-9-sinflar). – Toshkent, 2017.
2. N.Sh.Shodiev Studentlarga o'quvchilarni kasb tanlashga yo'llashni o'rgatish. – Toshkent: O'qituvchi, 1987. – 232 b.
3. P.Xolmatov Darsdan tashqari mashg'ulotlar jarayonida o'quvchilarni kasb-hunarga yo'llashning tavsiya etilayotgan texnologiyasi: Ped. fan. nom. ...diss. – Toshkent, 2004. – 134 b.
4. B.E.Qodipov Elektron axbopot ta'lim muhitida o'quvchilarning hunarmandchilikka oid tayanch kompetensiyalarini rivojlantirish metodikasi: Dic. ... p.f.f.d. (PhD) – Tepmiz: 2021. – 142-b.
5. Qo'ysinov O.A., Qodirov B.E., Mukumova F.X., Ismatov A.M., Igamov S.S., Bobomurodova L.E. "Maktab o'quvchilarining hunarmandchilikka oid tayanch kompetensiyalarini rivojlantiruvchi "Technology crafts" Web sayti" nomli elektron hisoblash mashinalari uchun yaratilgan dastur. O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi huzuridagi Intellektual mulk agentligining mualliflik guvohnomasi. DGU 09642. 07.12.2020-y.